

GULYÁS LÁSZLÓ*

EGY RÉGIÓ KETTÉSZAKÍTÁSA: A BÁNSÁG KÉRDÉSE A VERSAILLES-I BÉKEKONFERENCIÁN

THE BREAK-UP ONE REGION: THE BÁNSÁG-QUESTION AT THE VERSAILLES PEACE CONFERENCE

ABSTRACT

At the end of the 19th – at the beginning of the 20th century economic regions have started to form in Hungary. In case of an undisturbed development these could have become regions similar to the Western European ones. There is a scientific debate on the number and size of these regions, experts speak about 6–10 regions.

One of these regions is the Bánság – with Temesvár as its center – that was divided into 3 parts in 1918–20. Most of it went to Romania and Serbia, Hungary could keep only a small part. The last word about the division of the Bánság was said at the peace conference in Versailles.

In our paper we analyze the political, economic, ethnic and other reasoning used by the Romanian and Serbian delegation at the peace conference in order to get the Bánság.

1. Bevezetés

A dualista Magyarország térszerkezetével¹ foglalkozó különféle tudományágak művelői – úgymint regionalisták,² történeti földrajzosok³ és politikai földrajzosok⁴ – egyetértének abban, hogy történelmi Magyarországon a 19. század végén, a 20. század elején körvonalazódni kezdtek a regionális fejlődés magterületei, és elkülöníthetők bizonyos régiók, régiókezdemények, melyekből zavartalan fejlődés esetén minden bizonnyal definitív régiók alakulhattak volna ki. A kutatók a régiók számáról és területéről még vitákat folytatnak.⁵ A különféle felosztások 6–10 régiót határoznak meg.

Ezen régiók egyike a Temesvár központú Bánság,⁶ mely régiót 1918–20-ban három részre szakítottak. Területének túlnyomó részén Románia és Szerbia osztozott, míg Magyarország csupán egy nagyon kicsiny részt (Torontál vármegye egy keskeny sávját) tarthatott meg. A Bánság felosztásában a végső szót a Versaillesben üléső békekonferencia mondta ki.

Jelen tanulmányban a katonai-politikai előzmények rövid ismertetése után, a Bánság sorsáról döntő bizottsági ülések jegyzőkönyvei alapján azt mutatjuk be, hogy a versailles-i békekonferencián a román és szerb delegációk milyen politikai, gazdasági, etnikai és egyéb érveket használtak fel a terület megszerzése érdekében.

2. Előzmények

1918 októberében beindult az Osztrák–Magyar Monarchia bomlási folyamata. Ebből a folyamatból a Bánság se maradt ki. Jól mutatja ezt, hogy 1918. október 31-én Temesvárott etnikai alapon katonatanácsok – román, szerb, magyar és német – alakultak.⁷ Annak, hogy a

* Dr. habil. PhD, PhD, egyetemi docens (SZTE), címzetes egyetemi tanár (KE).

Temesvárott élő nemzetek külön-külön hozták létre katonatanácsaikat az oka egyszerű volt: 1918 őszén a Bánság sorsa – melyik államhoz fog tartozni – több még esélyes volt. Három állam jöhetett szóba – csökkenő valószínűség szerint – Románia, Szerbia, és Magyarország.⁸

1. térkép. A bukaresti szerződésben Romániának ígért magyar területek

Forrás: Kókai Sándor (2010) 316. old.

Románia ebben a felsorolásban azért került az első helyre, mert az antant az 1916. évi bukaresti titkos szerződésben az Osztrák–Magyar Monarchia elleni hadba lépés fejében a Bánság teljes területét a román államnak ígérte (lásd 1. térkép). Csakhogy Románia hadba lépése után gyorsan vereséget szenvedett és békét kötött a Monarchiával. Emiatt az antant – különösen Franciaország – 1918 őszén arra az álláspontra helyezkedett, hogy nem kívánja teljes egészében végrehajtani a bukaresti titkos egyezményt. Ami a Bánság esetében azt jelentette, hogy teljes területet nem adják oda Romániának – mint ahogy azt a bukaresti szerződés ígérte –, hanem megosztják azt a román és a szerb állam között. A francia vezérkar illetve francia külügyminisztérium ennek megfelelően egy olyan fegyverszüneti vonalat húzott meg 1918. október 15-i előterjesztésében, mely a Bánságot kettéosztotta Románia és a szerb állam között.⁹

Ezek a diplomáciai mozgások a szerbeket is arra ösztönözték, hogy lépéseket tegyenek a Bánságra vonatkozó igényeik érvényesítésére. Az Újvidéki Szerb Nemzeti Tanács körlevelet küldött szét Bácska, Bánát és Baranya helységeibe, amelyben felszólította az ott élő szerbeket, a bunyevácokat és a „többi szlávokat”, hogy 1918. november 25-én küldjék el delegátusait Újvidékre. A körlevél úgy fogalmazott, hogy ennek a népgyűlésnek kell eldöntenie, hogy melyik államhoz akarnak tartozni.¹⁰ Ennek jegyében 1918. november 25-én Újvidéken a Nagy Nemzetgyűlés, kimondta Bánát (Bánság), Bácska és Baranya elszakadását Magyarországtól és csatlakozását a Szerb Királysághoz, továbbá felkérték a Szerb Királyság kormányát, hogy képviselje érdekeiket a párizsi béketárgyalásokon.¹¹

A Nagy Nemzetgyűlés küldötteinek etnikai összetétele az alábbi volt: a 757 küldöttből 750 volt délszláv (578 szerb, 84 bunyevác, 62 szlovák, 21 ruszin 3 sokác, 2 horvát), a németeket 6, míg a magyarokat 1 küldött képviselte. Érdemes összevetni a küldöttek etnikai összetételét és a Vajdaságban az 1921-es évben tartott népszámlálás eredményeit. Mint az 1. táblázatból látható, hogy a szerbek és a horvátok a Délvidék lakosságának mindössze 37,35%-át adták, viszont ehhez képest az újvidéki népgyűlésen elsőprő többségben képviseltették magukat. Azt gondoljuk, hogy ez mindenféleképpen a Wilson-féle önrendelkezés-elv megcsúfolása volt. Az újvidéki Nagy Nemzetgyűlést úgy értékelhetjük, hogy 1918 őszén a Délvidéken minden szlávot (szerbek, bunyevácok, szlovákok) megilletett az önrendelkezési jog, csak azt a két nemzetet – a magyarokat (27,9%) és a németeket (23,9%) – nem, pedig ők együtt a népesség több mint a felét alkották.

1. táblázat. A Délvidék etnikai viszonyai 1921-ben

Nemzetiség	Bácska		Bánát		Baranya		Délvidék összesen	
Magyar	260 998	35,5%	98 4710	17,5%	16 638	33,8%	376 107	27,9%
Német	173 796	23,6%	126 530	22,5%	16 253	32,9%	316 579	23,5%
Szerb-horvát	246 598	33,5%	240 213	42,7%	15 604	31,6%	502 415	37,3%
Román	1 182	0,1%	67 897	12,0%	452	0,9%	69 530	5,2%
Szlovák	30 993	4,2%	17 595	3,1%	78	0,01%	48 666	3,6%
Egyéb	21 551	3,1%	12 252	2,2%	427	0,8%	34 230	2,5%
Összesen	735 117	100,0%	561 958	100,0%	49 452	100,0%	1 346 230	100,0%

Forrás: a szerző saját szerkesztése

Ellentétben az újvidéki Nagy Nemzetgyűlést résztvevőivel a temesvári polgárok egy része – különösen a svábok – nem akart sem Romániához, sem Szerbiához tartozni, sem Romániához tartozni. Ezért egyik vezető politikusuk Róth Ottó ügyvéd és pártja – a szociáldemokrata párt – köré tömörülve megalakították a Bánsági Nemzeti Tanácsot (melyben a bánsági románok nem vettek részt), majd 1918 novemberében a polgármesteri hivatal erkélyéről kikiáltották a Bánsági Köztársaságot. A Bánsági Nemzeti Tanács igyekezett ellenőrzése alá venni a Bánság területét, hozzáfogott intézményrendszere kiépítéséhez.

A Károlyi-kormány azonnal elismerte a független Bánsági Köztársaságot. Emögött az a távlati cél húzódott, hogy átmentsék a Bánságot – azaz megóvják a szerb és a román állam közötti felosztástól –, és ezzel lehetőséget teremtsenek arra, hogy majd egyszer a jövőben valamikor csatlakozni tudjon a magyar anyaországhoz. Itt jegyezzük meg, hogy a Bánsági Köztársaság kikiáltásával párhuzamosan Jászi Oszkár Aradon sikertelen tárgyalásokat folytatott (1918. november 9–10.) az erdélyi románok vezető politikusaival.

A Bánsági Köztársaság azonban a győztes antanttól nem kapott arra lehetőséget, hogy bizonyítsa életképességét.¹² A belgrádi katonai konvenció aláírása után a szerb hadsereg – antant jóváhagyással – arra kapott parancsot, hogy a Bánságban a románokat megelőzve érje el a Fehértemplom–Versec–Temesvár vonalat és északon nyomuljanak előre a Maro-

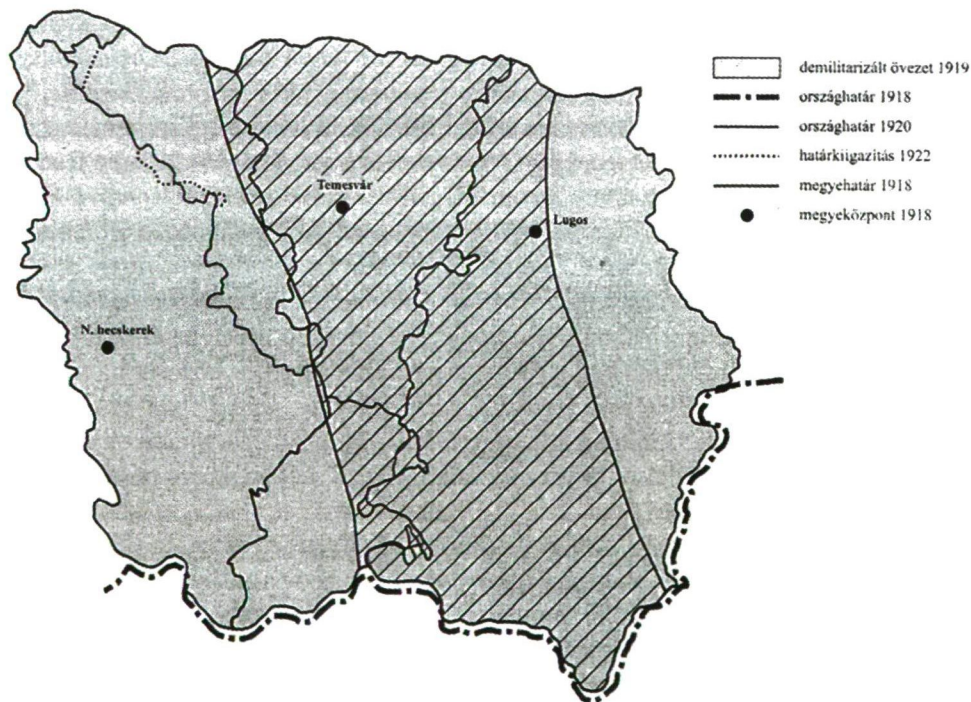

sig. A szerb hadsereg teljesítette a parancsot, és 1918. november 17-én bevonultak Temesvárra. Ezzel a Bánsági Köztársaság gyakorlatilag elbukott (bár hivatalos megszüntetésére csak 1919. február 20-án került sor).

A szerb hadsereg előrenyomulása kiváltotta a bánsági románok és magának román államnak a tiltakozását. Reálisnak látszott egy szerb–román katonai konfliktus kirobbanása a Bánság térségében. Több kisebb incidensre is sor került a két fél között, például Orsovánál a szerbek lezárták a határt és megtiltották a román hadsereg tisztjeinek a belépést a Bánság területére. A konfliktus elmélyülésének elkerülése érdekében 1918. december 3-án egy 15 ezer katonából álló francia hadtest vonult be Temesvárra.¹³ Válaszképpen a szerbek december 17-én Temesvárott egy ünnepséget tartottak, ahol kijelentették, hogy a párizsi békekonferencia végleges döntéséig a Bánságban maradnak és fokozni fogják annexiós propagandájukat.

A román–szerb vetélkedéssel párhuzamosan a magyarok mindent megtettek annak érdekében, hogy a belgrádi konvenció rendelkezései értelmében fenntartsák a Bánságban a magyar közigazgatást. A magyar lakosság is több ízben megmozdult, 1919 februárjában Temesvárott és Nagyikindán komoly tüntetések bontakoztak ki. Ennek ellenére a szerbek magyar közigazgatást megtestesítő Bánsági Magyar Nemzeti Tanácsot 1919. február 20-án megszüntették.

2. térkép. Az ún. semleges zóna a Bánságban

Forrás: Kókai Sándor (2010) 316. old.

Az antant a szerb–román fegyveres konfliktus megelőzése érdekében 1919. január 10-én egy demilitarizált zónát jelölt ki, ahol a francia csapatok tartották fent a rendet (lásd 2. térkép). A semleges zóna másik oldalán – azaz Krassó-Szörény vármegyében – a románok hasonló módon jártak el, azaz megpróbálták felszámolni a magyar közigazgatást.¹⁴ Ennek mikéntjére említsünk meg két konkrét esetet: Ómoldova községben a román lakosság a

fekvőbeteg Kugel Samu körjegyzőt ágyából kihúzta, az utcára dobta és ott agyon verte. Szőrénybuzásban Högel Henrik körjegyzőt és feleségét megverték, majd menekülésre kényszerítették.¹⁵

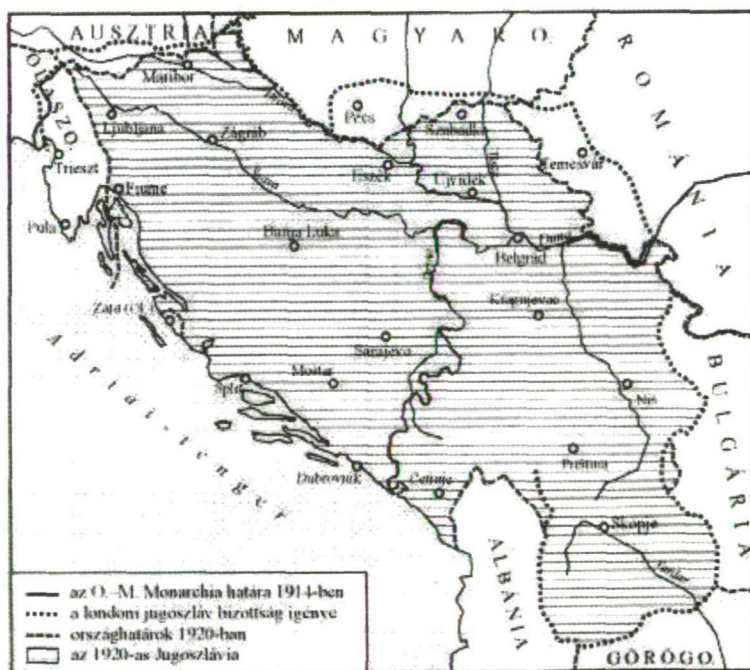
3. Versailles fényes termeiben

3.1. A Magyarországgal szembeni jugoszláv igények megfogalmazása

A Délvidéken (Bánság és Bácska) zajló eseményekkel párhuzamosan 1919. januárjában Versaillesban összeült a békekonferencia. A jugoszláv állam északi határainak – azaz a magyar–délsláv határ – kérdése látszólag egyszerű volt, hiszen a határ egy jelentős része, a magyar–horvát határszakasz, több mint 900 éves volt, “csupán” a Dunától keletre (azaz a Délvidék esetében) kellett volna megállapítani egy határvonalat.¹⁶ Ehhez képest Pasič – a jugoszláv delegáció vezetője – két nappal a békekonferencia megnyitása előtt az alábbi jugoszláv igényeket rögzítette memorandumában:¹⁷ Jugoszlávia északi határa a Fertő-tónál indult volna – ahol Csehszlovákiával lett volna közös határa –, majd a határvonal a Rába, illetve a Zala-folyót követte volna a Balatonig, hogy onnan kissé délre lejtve Bajánál érje el a Dunát, majd onnan a Maros-torkolatáig íveljen. Tehát Jugoszlávia részévé vált volna nem csak a Bácska és a Bánát, hanem az egész Dél-Dunántúl a Mecsekkel, Péccsel és a szénbányákkal. Itt jegyezzük meg, hogy a Trumbić vezette londoni Jugoszláv Bizottság hasonló követeléseket fogalmazott meg, bár ők az ún. korridort nem vették fel igénylistájukra (lásd a 3. térképet).

A jugoszláv delegáció francia nyomásra mérsékelte a Pasič-féle memorandumban megfogalmazott követeléseit, így az 1919. február 4-én hivatalosan benyújtott memorandumában már az alábbi északi határvonal olvasható:¹⁸ Bázias–Zádorlak–Maros–Horgos–Mélykút–Bácsmonostor–Dunaszederkény–Diósvizlő–Darány–Babócsa–Iharosberény–Múrakeresztúr–Alsólendva–Szentgotthárd.

3. térkép. A londoni Jugoszláv Bizottság területi igényei

Míg a magyar–csehszlovák és a magyar román határ megállapítására a békekonferencia vezetése egy-egy önálló bizottságot állított fel, addig Olaszország tiltakozása miatt a leendő jugoszláv határok (így a magyar–jugoszláv is) meghúzására nem jött létre külön bizottság. Ehelyett az a megoldás született, hogy a jugoszláv–magyar határkérdésekkel a román bizottság foglalkozzék. A szakirodalom ezért is nevezi ezt a bizottságot Román–Jugoszláv Bizottságnak.

3.2. A Bánság-kérdése a békekonferencián

A kijelölendő jugoszláv–magyar határ legkényesebb pontja a Bánság kérdése volt, hiszen két olyan állam (a szerb és a román) érdekei ütköztek, amelyek egyaránt az antant szövetségesei voltak. Ahogy az egyik „békecsináló” a brit delegáció tagjaként dolgozó Harold Nicolson fogalmazott: „...a nagyhatalmak képviselői nem sokat törődtek Erdéllyel és Bukovinával, melyek az ellenséghez tartoztak, de rettenetesen szívükön viselték a Bánát sorsát, amelyre... a jugoszlávok tartottak igényt.”¹⁹

A békekonferencia legfelsőbb szerve a Tízek Tanácsa 1919. január 31-én foglalkozott első ízben a Bánát megosztásának kérdésével, meghallgatták a román és szerb érveket.²⁰ A tanácskozás elején Bratianu a román küldöttség vezetője felolvasta a román küldöttség által benyújtott írásbeli memorandumot.²¹ A román érvrendszer első eleme a nemzetközi jogra hivatkozott, kijelentette, hogy Románia 1916-ban szerződést kötött az antanttal (ez volt a bukaresti szerződés – G. L.), melyben a Bánságot nekik ígérték, azaz a Bánságra vonatkozó román igényeket a bukaresti szerződés szentesítette.

Az érvrendszer második eleme az etnikai érvek voltak. Eszerint a területet több évszázadon keresztül románok lakják. Ráadásul a románok száma meghaladja a 600 ezret, szemben a 400 ezer némettel, akik csak a 18. században telepedtek be. Sőt a románok többen vannak a szerbeknél is, akik 300 ezren vannak és a 15. sőt inkább csak a 18. században telepedtek be. Itt jegyezzük meg, hogy ezen résznél a románok nagyvonalúan elsiklanak afelett, hogy a Bánságban magyarok is éltek.

Az érvrendszer harmadik eleme a terület földrajzi egységével történő érvelés volt. A Bánság nem csupán földrajzi fogalom – mondták a románok –, hanem egy ténylegesen létező geográfiai tájegység, amely teljes és oszthatatlan egészet képez. A vízi utak, melyek a Bánságot határolják (a Maros, a Tisza és a Duna által) egyrészt természetes határvonalat kínálnak, másrészt szorosan összekapcsolják a nyugati síkságot és a keleti hegyvidéket. A bánsági síkság biztosítja a hegyvidék lakóinak élelmiszerral történő ellátását, míg a hegyvidéki lakosság faanyaggal és ásványi kincsekkel látja el a síkvidékieket. Ráadásul a síkvidék gazdasági életének működtetéséhez nélkülözhetetlen munkaerő-utánpótlást szintén a hegyvidékiek biztosítják. Mindezek miatt a síkság és a hegyvidék nem létezhet egymástól elválasztva.

Ehhez az érvelés szorosan kapcsolódott a negyedik elem, a közlekedés-földrajzi érvek. A közlekedés egész hálózata – legyen az vasúti, közúti avagy vízi – a Bánságot egységes tartománnyá szervezi, amit ha most egy államhatár megosztana, úgy minden erőfeszítés, mely a 18. század óta arra irányul, hogy a gazdasági élet működtetéséhez szükséges közlekedési feltételek adottak legyenek semmisé tenne. A síkságot átszelő hajózható folyók és csatornák biztosítják, hogy a keleti hegyvidék nehézipari termékei lejussanak a Dunához és a Tiszához. Ha a területet államhatárral kettévágnák, a folyók és csatornák felső szakasza a románokhoz, míg alsó szakaszuk a szerbekhez kerülnének, ami azt eredményezné, hogy víziutakból fakadó gazdasági előnyök megszűnnének, sőt a hegyvidék el lenne zárva a Dunától és a Tiszától. Ez még Erdélyt is hátrányosan érintené, hiszen a Maros az egyetlen nagy víziút, amelynek segítségével Erdély faipari termékei és ásványi nyersanyagai a Tiszáig, majd onnan a Dunáig és így a tengerig el tudnak jutni. Egy Bánságban meghúzó

szerb–román határ ezt a vízi utat és az azon folyó kereskedést is komolyan veszélyeztetné. A vízi utak (folyók, csatornák) szabad hajózását ünnepélyen ugyan meg lehet ígérni, de az önmagában nem sok érdemi eredményre vezet. Az igazi jó megoldás, az, hogyha a hajózás megszervezése (raktárak, kikötők) egy államhoz tartozik.

Az érvelés ötödik elemeként a román emlékirat ismét visszatért az etnikai érvekhez, de ennél a résznél a román többség hangoztatása helyett, a Bánságban élő németekre hivatkoztak. Eszerint a Bánságban nagy számmal élnek németek (svábok), akik a földrajzi elhelyezkedésük miatt nem egyesülhetnek egyik német állammal se. Ha sváboknak választaniuk kell Szerbia és Románia között (azaz a békekonferencia a Bánságot felosztja) nagyvalószínűséggel Romániát fogják választani. Ráadásul – folytatódik az etnikai érvelés – a Bánság nyugati része annyira kevert, hogy ha az itt lakó 200 szerbet (pontosabban az általuk lakott területet) Szerbiához csatolnák, nagyszámú „nem szerb” (értsd román, magyar és német) kerülne a szerb állam keretei közé, ezzel pedig az irredentizmus melegágyát teremtik meg.

A nyugat-bánati etnikai viszonyok ismertetése során hatodik elemként megjelennek az érvelésben a katonai-stratégiai érvek. Bratiánu azt fejtegette, hogy azon szerb érvelés mögött, hogy Szerbia legalább a Bánság nyugati részét szeretné megkapni, az a szerb katonai megfontolás állhat, hogy Belgrád védelmi övezetét kiterjesszék a Duna túlsó partjára. Csakhogy a háború bebizonyította, hogy az ilyen típusú védelmi övek nem sokat érnek. Ha szerbek mégis megkapják ezt a területet és felállítják a védelmi övet, az valójában a románok ellen szolgáló hídfőállásként kell értelmezni. Pedig, amióta Szerbia és a Románia között a Duna képezi a határt a két ország között nem került sor viszálykodásra. A két ország közötti békés viszony alapja az volt, hogy Románia elfogadta a Dunát mint határfolyót. Tette ezt annak ellenére, hogy a Duna másik oldalán (azaz Szerbiában) a Timok és a Morava folyók völgyében nagyszámú román él. A román állam elvette az a lehetőséget, hogy ezeket a románok által lakott területeket egyesítse Romániával. A románok úgy vélik, azzal ha a két szomszéd közül bármelyik is átlépi a Dunát és hídfőállást létesít a másik oldalon egy politikai és gazdasági feszültséggóc alakul ki. Ez is amellet szól nem szabad felosztani a bánsági síkságot Románia és Szerbia között.

Az érvrendszer ismertetésének befejezésekképpen Bratiánu kijelentette, hogy a Romániához kerülő valamennyi szerb számára mindazon jogokat biztosítani fogják, melyeket a szerb állam biztosít román alattvalói számára, összhangban azon kisebbségi alapelvekkel, melyeknek meghatározása a Népszövetség feladata.

Mint látható azon román igény alátámasztásául, amely az egész Bánság Romániához történő csatolásában testesült meg a román küldött egy nagyon széles érvrendszert (történelmi, etnikai, etnikai, stratégiai) mutatott be a békekonferencia döntéshozói előtt. A Bratiánu által felolvasott memorandumra elsőként Vesnić a délszláv delegáció egyik diplomatája válaszolt. Kifejtette sajnálattal hallja, hogy a román delegáció a Bánságra vonatkozó területi igényeit a bukaresti titkos szerződésre alapozza. Amikor az a szerződés 1916-ben megszületett Szerbia már két éve az antant oldalán harcolt és semmiféle biztosítékot nem követelt szövetségeseitől a háborút követő területi rendezést illetően. Szerbia Bánságra vonatkozó igényei kizárólag azokon az elveken nyugszanak, melyeket az antant országok proklamáltak. Ráadásul a bukaresti titkos szerződést nem hozták nyilvánosságra, így azt a szerb diplomácia nem ismerte. Ezen a ponton a románok védelmében felszólalt Pichon francia külügyminiszter és felolvasta a bukaresti szerződés záradékát, mely kimondta, hogy a szerződés titkosságát a felek a háború végéig fenntartják

Ezek után Vesnić tovább folytatta érvelését. Kijelentette, hogy Szerbia területi igényei nem terjednek ki az egész Bánságra, csupán azon részekre tartanak igényt, ahol a szerbek a németekhez és magyarokhoz képest többségben, illetve a szerbekhez képest abszolút több-

ségben élnek. Ezen etnikai alapú szerb igények alátámasztásául Vesnić úgy érvelt, hogy a Habsburgok alatt a Bánság különleges pozíciókat vívott ki magának. A határörvidék katonai körzeteit nemzetiségi alapon szervezték meg. Bár pontos statisztika nem áll rendelkezésre a katonai körzetekről, de a Habsburgok által készített statisztikák mégis a szerb igényeket támasztják alá. Szintén a szerb igényeket támasztják alá az elmúlt 40 év magyar parlamenti választásainak eredményei.

Lloyd George ezen a ponton megkérdezte, hogy a magyar parlamentnek volt-e szerb tagja. Vesnić válaszában elmondta, hogy Versec, Temesvár, Pancsova, Weisskirchen, Kikinda és Bánátkomlós voltak azok a választóközzetek, amelyek szerb politikusokat választottak a magyar parlament tagjává. A kérdés ezen a pontos kezdett izgalmassá válni, hiszen Lansing, az USA külügyminisztere megkérdezte Bratianut, hogy ebből a Bánságból voltak-e román tagjai a magyar parlamentnek. Bratianu azt válaszolta, hogy nincsenek erre vonatkozó adatai, (a Bánság területéről nem került be román képviselő a magyar parlamentbe – G. L.), de a magyar parlamentnek 5 román tagja volt, míg ugyanekkor csak három szerb.

A nemzetiségi parlamenti képviselők számáról folytatott rövid szóváltás után Vesnić tovább folytatta érvelését. Elmondta, hogy a Bánság azon részét, amelyre most Szerbia igényt tart, már a középkor óta szoros szálak fűzték a szerb nemzethez. 1848-ban amikor a szerbek a magyarokkal szemben a Habsburgok oldalára álltak, a Habsburgok jutalmul a Bánság egy részét Vajdaság néven a szerbeknek adták. Az akkori Vajdaság határai egybeesnek a mostani szerb igényekkel. Ráadásul a Bánság ezen része Szerbiának ugyanazt jelentette, amit Isle de France Franciaország, vagy Toscana Itália számára. A 17. századi szerb újjászületés (irodalom, művészet, színház) innen erednek. A terület kolostorai, melyek fontos szerepet játszottak a szerb nemzeti reneszánszban kivétel nélkül mind szerbek. Szerbián számos olyan szerb politikus és tudós futott be komoly karriert, akiknek a Bánság volt a szülőhelye. Így a szerbiai szerbek és a bánáti szerbek között igen szoros volt a kapcsolat.

Ezek után Vesnić a románok katonai-stratégiai érvének cáfolatába kezdett. Kifejtette, hogy a háború alatt a Morava folyó völgye kulcsszerepet játszott. Ami azt bizonyítja, hogy a gyenge stratégiai pontokat meg kell erősíteni. Gyakorlatilag itt Vesnić, a hídfőállás mellett érvelt.

Ezen a ponton Balfour brit külügyminiszter megkérdezte, hogy a szerb delegáció tud-e adatokkal szolgálni. Erre Vesnić közölte, hogy vannak adatai, de most sajnos nem hozta magával. Érezve a válasz kínos voltát a szerb küldöttség egy másik fontos tagja, Pasić miniszterelnök, egy 1853-ban készült hivatalos térképet – mely a Szerb Vajdaságot ábrázolta – terítette ki a tárgyalóasztalra. Majd ehhez az alábbi magyarázatot fűzte: A térképen jól látszik, hogy a Bánság keleti részén a lakosság zöme román, a nyugati részen szerb többség van, míg a középső részen a népesség igen vegyes. Ez vegyesség a Habsburg-ház azon törekvéséből fakad, hogy az önálló nemzeti érzés kifejlődését betelepítésekkel megakadályozza. A vegyesség ellenére szerbek és a románok között méltányos etnikai határvonal húzható.

Ezek után Bratianu kért szót és néhány szerb állításra reagált. Három fontos dolgot mondott. Egyrészt a bánáti szerb kolostorokban meglévő szerb többség nem szolgálhat jogalapul a szerb területi igényekre, hiszen itt vallási kérdésről van szó. Másrészt a szerbek által hivatkozott Szerb Vajdaság mindössze 10 évig állt fent. Harmadrészt a bukaresti szerződés titkossága az antant érdekeit szolgálta.

Bratianu után a délszláv delegáció harmadik tagja Trumbić külügyminiszter kapott szót. Aki kijelentette, hogy mivel a bukaresti titkos szerződés Szerbia tudta nélkül jött létre, nem ismeri el annak érvényességét. De ennek ellenére Szerbia hajlandó a Bánság megosztására.

A Bánság valójában három megyéből áll, ezekkel kapcsolatban az alábbi a szerb álláspont: kéri Torontál és Temes megyét, míg Krassó-Szörény vármegyéből csak egy kisebb részt kérnek. Azaz a szerbek elismerik, hogy a Bánság nyugati része az román többségű és ezt hajlandóak átengedni a román államnak. Majd Trumbić azt kezdte el fejtegetni, hogy a Torontál és Temes megyékben németek és magyarok is élnek, viszont ezek ellenségek. Ráadásul a németek telepesek, ezért szuverén követelésekkel nem léphetnek fel. De annak érdekében, hogy a béke stabil legyen valamilyen módon figyelembe kell venni a magyarok és németek kívánságait is. Pontosabban azt kell eldönteni, hogy a németek és a magyarok Szerbiához vagy Romániához tartozzanak-e. Trumbić szerint a németek és a magyarok nyilvánvalóan inkább tartoznának egy olyan országhoz, mely a Duna mentén fekszik, amelynek fővárosa a Duna partján áll, mely felé a Bánságban élő lakosság amúgy is gravitál. Azaz a magyarok és a németek gazdasági és társadalmi okok miatt szívesebben vennék ha Szerbiához tartoznának. A szerbek igényeiket a lakosság akaratára alapozzák ezért ha a nagyhatalmak úgy döntenek, hogy népszavazást kell kiírni a terület sorsáról Szerbia ezt a döntést elfogadja.

Itt jegyezzük meg, hogy a későbbi bizottsági csatározások során a román delegáció annak érdekében, hogy megkérdőjelezze a fenti szerb érvelést benyújtott egy olyan memorandumot, melyben a bánsági svábok képviselői kijelentették, hogy ha már mindenféleképpen választaniuk kell inkább Romániához csatlakoznak, mint Jugoszláviához.²²

Visszatérve a meghallgatás menetére: Trumbić beszéde következő részében kijelentette, hogy a Marostól a Dunáig terjedő síkság Szerbia természetes folytatását képezi. Ez a magyarázata annak, hogy a szerb történelem folyamán, amikor Szerbiában elviselhetetlenné vált a helyzet a szerbek egy része a Bánságba költözött. A történelem folyamán a szerbiai szerbeket és a bánsági szerbeket a Duna mint határvonal elválasztotta egymástól, de most, hogy győztesen kerültek ki a háborúból Szerbia nem hagyhatja magára a bánsági szerbeket. Szerbia jó kapcsolatokra törekszik Romániával, de a bánsági kérdése megoldást kell találni. Gyakorlatilag Trumbić a Bánság kettéosztását kérte etnikai alapon. Itt jegyezzük meg a későbbi bizottsági jegyzőkönyveket tanulmányozva azt rögzíthetjük, hogy a szerbek a felosztásra a legalkalmasabbnak az Arad–Temesvár–Fehértemplom vonalat tartották.

Trumbić után ismét Brătianu kért szót. Néhány már korábban elhangzott érvt ismételt meg (a Szerb Vajdaság csak 10 évig állt fent), illetve néhány újabb érvt állt elő. Ezek közül a legérdekesebb az a hasonlata volt, mely szerint a Bánság sorsáról döntő bizottság munkáját ahhoz lehetne hasonlítani, hogy Nagy Károly korában összeült volna egy bizottság, hogy a Rajna kérdésében döntsön. Micsoda áldás szállt volna a világra – mondta Brătianu –, ha az bizottság úgy döntött volna, hogy a Rajna legyen Németország és Franciaország választóhatára. A mostani konferencia hasonló helyzetben van, hiszen kimondhatná, hogy a Duna szolgáljon Románia és Szerbia határául, ezzel békét és barátságot teremthetne a térségben. Eszme-futtatása zárógondolataként kijelentette, hogy a román álláspont szerint a Bánságot nem lehet felosztani, Románia ragaszkodik a teljes terület Romániához történő csatolásához.

Clemenceau azon kérdésére, hogy mi az álláspontja a szerb népszavazási javaslatról, azt válaszolta, hogyha a nagyhatalmak a népszavazáshoz ragaszkodnak, úgy gondolkodási időt kér. Bár most a javaslattal szemben nincs ellenvetése.

Ezek után a ülés vezető elnöke megkérte, a román és jugoszláv delegáció tagjait, hogy hagyják el az üléstermet. Távozásuk után a nagyhatalmak tovább folytatták az ülést. Wilson, Lloyd George és Clemenceau elismeréssel nyilatkoztak a szerbek okos és józan álláspontjáról, (az olaszok viszont a románokat támogatták), de ennek ellenére a döntést elnapolták.²³

3.3. A bánsági határ meghúzása és életbelépése

A magyar–jugoszláv határt, illetve a magyar–román határt kijelölő az ún. Román–Jugoszláv Bizottság februári–márciusi ülésein rendszeresen felmerült a Bánság megosztásának kérdése.²⁴ Bratianu és Vesnić több bizottsági ülésen meghallgatták. Ezeken az üléseken mindkét fél a fentebb ismertetett érveit ismételte. A szerbek különösen sérelmezték Szerbia és Románia azonos kezelését. Az egyik bizottsági ülés során Vesnić az alábbi mondom értékelte a románok háború alatti magatartását: *„Románia, miután intervenciójának óráját jól kiválasztotta és árát szerződészerűen garantáltatta magának, békét kötött az ellenséggel, sőt még azt is elérte nála (mármint az antantnál G. L.), hogy a rákényszerített áldozatok fejében kompenzációt adjon neki egyéb területi kedvezményekkel.”*

Hosszas bizottsági csatározások után végül 1919. március 18-án a Román–Jugoszláv Bizottság megegyezett egy olyan vonalban, amely 76 ezer románt hagyott a délszláv államban, míg 65 ezer szerbet a román államhoz csatolt.²⁵ Ugyanezen a napon dőlt el az is, hogy a Bánságból amerikai javaslatra egy vékony sáv – 271 km²-nyi terület Újszeged és Kiszombor között – Magyarországhoz maradt. Itt jegyezzük meg, hogy az amerikai delegáció azzal érvelt, hogy erre a sávra Szeged városának gazdasági és stratégiai szempontból szüksége van.

A szerbek nem voltak megelégedve a Bánságban meghúzott szerb–román határvonallal, ezért 1919. júniusában erőszakkal próbálták elérni, hogy a temesváriak önként mondják ki csatlakozásukat a szerb államhoz. Ez a kísérlet azonban kudarcba fulladt, ezután a szerb hadsereg 1919. július 27-én elhagyta Temesvárt. Néhány nappal később – 1919. augusztus 3-án – Temesvárt megszállták a román csapatok, majd fokozatosan követve a visszavonuló szerb csapatokat elfoglalták azokat a területeket, melyeket a versailles-i békekonferencia a román államnak ítélte.

Itt kell megjegyeznünk, hogy a Bánságban élő magyarok érdekeit és önrendelkezési jogát a békekonferencia a szerb–román konfliktus kezelése során teljes mértékben figyelmen kívül hagyta. Ennek alátámasztására idézzük a Román–Jugoszláv Bizottság francia elnökének a Bánságban élő magyarokkal és németekkel kapcsolatos véleményét: *„A helyi lakosok kérdése nem határozhatja meg a bizottság döntését, amely a szerb–román elhatárolást vizsgálja, anélkül, hogy olyan helybéli lakóknak (magyar, német) adandó engedményen törné a fejét, akik az adott körülmények között ellenségek.”* Ezen mondat alapján nem csodálkozhatunk, hogy magyarok mindössze annyi kedvezményt kaptak a Bizottságtól, hogy Új-Szeged és kilenc község – melyek Torontál vármegye területére estek – a magyar állam keretei közé került.

A bánáti kérdés megvitatásával és „megoldásával” párhuzamosan a Román–Jugoszláv Bizottság kijelölte a magyar–délszláv határ további szakaszait is. A Bizottság hivatalos javaslata 1919. április 16-án készült el. Ezt a Külügyminiszterek Tanácsa május 8-án vitatta meg, majd négy nap múlva a Legfelső Tanács is rábólintott. Végül a békekonferencia 1919. augusztus 19-én hivatalosan is értesítette a délszláv békelegációt a magyar–jugoszláv határ kijelöléséről.²⁶ Ezzel a Bánság felosztása befejezett ténnyé vált.

JEGYZETEK

1. A régióképződés történeti előzményeinek Csüllög Gábor több tanulmányt szentelt, lásd Csüllög Gábor (1997): Szempontok és módszerek történeti tájak és régiók Kárpát-medencei szerveződésének történeti földrajzi vizsgálatához. In. mű Fülek György szerk. (1997): A táj változásai a honfoglalás óta a Kárpát-medencében. Gödöllő; Csüllög Gábor (2001): Centrum térségek a X–XVIII. századok közötti Magyarországon. In. mű Ekéné Zamárdi I. szerk. (2001): Jubileumi ta-

- mulmányok. Debrecen; Csüllög Gábor (2009): A középkori Magyarország regionális tagolása. Közép-Európai Közlemények 2009/4–5. szám 64–71. old; Csüllög Gábor (2010): A Bánság változó szerepe Magyarország történeti térszerkezetében. Közép-Európa Közlemények. 2010/2. szám 17–28. old.
2. Lásd Hajdú Zoltán (2001): Magyarország közigazgatási földrajza. Dialóg Campus. Pécs–Budapest.
  3. Különösen fontos az alábbi három mű: Frisnyák Sándor szerk. (1996): A Kárpát-medence történeti földrajza. Nyíregyháza; Beluszky Pál (2000): Egy fél siker hat stációja (avagy a modernizáció regionális különbségei a századelő Magyarországon. In. mű: Dövényi Zoltán szerk. (2000): Alföld és Nagyvilág. Tanulmányok Tóth Józsefnek. MTA Földtudományok Kutató Központ. Budapest; Beluszky Pál (2008): Magyarország történeti földrajza II. Dialóg-Campus. Pécs–Szeged.
  4. A téma szempontjából alapműnek tekintjük az alábbi munkákat: Tóth József (1997): Régiók a Kárpát-medencében. Id. mű: Pap Norbert–Tóth József szerk. (1997): Európa politikai földrajza. Pécs. JPTE TTK Általános Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszéke és a JPTE TK Kiadói Iroda. University Press; Süli-Zakar István–Csüllög Gábor (2010): A regionalizmus, a terület- és településfejlesztés történelmi előzményei Magyarországon. In. mű Süli-Zakar István (2010): A terület- és településfejlesztés alapjai. II. Dialóg-Campus. Budapest–Pécs. 37–72. old.
  5. Gulyás László (2005): Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák-Magyar Monarchiától napjainkig. Hazai Térségfejlesztő Rt. Budapest. 38–40. old.
  6. A Bánság kérdésköréről lásd Kókai Sándor alapos és részletes munkáját, Kókai Sándor (2010): A Bánság történeti földrajza. Nyíregyháza.
  7. Szász Zoltán (1993): A románok története. Budapest. 174. old.
  8. Kókai Sándor (2010) 310. old.
  9. Ormos Mária (1984): Padovától Trianonig. Kossuth Könyvkiadó. Budapest. 36–37. old.
  10. Fogarassy László (1986): A magyar-délszláv kapcsolatok katonai története 1918–1921. Baranyai Helytörténetírás. Pécs. 540. old.
  11. Az Újvidéki Nagy Nemzetgyűlés határozatainak szövegét közli Kővágó László (1964): A magyarországi délszlávok. Budapest.
  12. Kókai Sándor (2010) 310. old.
  13. Kókai Sándor (2010) 316. old.
  14. Erről bővebben lásd Jakabffy Elemér (1940): A magyar államhatalom utolsó hónapjai Krassó-Szörény vármegyében. Husvéth és Hoffer nyomdája. Lugos.
  15. Mindkét esetet, illetve további eseteket lásd Jakabffy Elemér (1940) 40–46. old.
  16. Erről bővebben lásd Gulyás László (1992): A magyar-délszláv határ története. Trianoni határaink története IV. KAPU 1992/11. szám 70–75. old.
  17. A memorandumot ismerteti Ormos Mária (1984) 158–159. old.
  18. Ivo Léderer: Yugoslavia at the Paris Peace Conference. New Haven–London. 1963. 129–131. old.
  19. Harold Nicolson (1933): Peacemaking. 1919. Paris. 135. old.
  20. A meghallgatás jegyzőkönyvét lásd PPC. III. kötet 822–834. old. Továbbá lásd még az egyik résztvevő visszaemlékezéseit, Nicolson (1933) 134–135. old.
  21. A memorandumot lásd PPC. III. kötet 845–847. old.
  22. Arday Lajos (1990): Térkép csata után. Magyarország a brit külpolitikában 1918–1919. Magvető Könyvkiadó. Budapest. 234. old. 104-es számú lábjegyzet.
  23. Arday Lajos (1990) 171–172. old.
  24. Lásd részletesen Ormos Mária (1984) 189–196. old.
  25. Arday Lajos (1990) 173. old.
  26. Hornyák Árpád (2010): Bácska-Baranyai térség az I. Világháború után – a szerb megszállás. In. Hornyák Árpád szerk. (2010): Találkozások és ütközések. Fejezetek a 20. századi magyar–szerb kapcsolatok történetéből. PTE Történelemtudományi Intézet. Pécs. 7–21. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Arday Lajos (1990): Térkép csata után. Magyarország a brit külpolitikában 1918–1919. Magvető Könyvkiadó. Budapest.
- Beluszky Pál (2000): Egy fél siker hat stációja (avagy a modernizáció regionális különbségei a századelő Magyarországon). In. mű: Dövényi Zoltán szerk. (2000): Alföld és Nagyvilág. Tanulmányok Tóth Józsefnek. MTA Földtudományok Kutató Központ. Budapest.
- Beluszky Pál (2008): Magyarország történeti földrajza II. Dialóg-Campus. Pécs–Szeged.
- Csüllög Gábor (1997): Szempontok és módszerek történeti tájak és régiók Kárpát-medencei szerveződésének történeti földrajzi vizsgálatához. In. mű Fülek György szerk. (1997): A táj változásai a honfoglalás óta a Kárpát-medencében. Gödöllő.
- Csüllög Gábor (2001): Centrum térségek a X–XVIII. századok közötti Magyarországon. In. mű Ekéné Zamárdi I. szerk. (2001): Jubileumi tanulmányok. Debrecen.
- Csüllög Gábor (2009): A középkori Magyarország regionális tagolása. Közép-Európai Közlemények 2009/4–5. szám 64–71. old.
- Csüllög Gábor (2010): A Bánság változó szerepe Magyarország történeti térszerkezetében. Közép-Európai Közlemények. 2010/2. szám 17–28. old.
- Fogarassy László (1986): A magyar-délszláv kapcsolatok katonai története 1918–1921. Baranyai Helytörténetírás. Pécs.
- Frisnyák Sándor szerk. (1996): A Kárpát-medence történeti földrajza. Nyíregyháza.
- Gulyás László (1992): A magyar-délszláv határ története. Trianoni határaink története IV. KAPU 1992/11. szám 70–75. old.
- Gulyás László (2005): Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák–Magyar Monarchiától napjainkig. Hazai Térségfejlesztő Rt. Budapest.
- Hajdú Zoltán (2001): Magyarország közigazgatási földrajza. Dialóg Campus. Pécs–Budapest.
- Hornyák Árpád (2010): Bácska-Baranyai térség az I. Világháború után – a szerb megszállás. In. Hornyák Árpád szerk. (2010): Találkozások és ütközések. Fejezetek a 20. századi magyar–szerb kapcsolatok történetéből. PTE Történelemtudományi Intézet. Pécs. 7–21. old.
- Jakabffy Elemér (1940): A magyar államhatalom utolsó hónapjai Krassó-Szörény vármegyében. Husvéth és Hoffer nyomdája. Lugos.
- Kókai Sándor (2010): A Bánság történeti földrajza. Nyíregyháza.
- Kővágó László (1964): A magyarországi délszlávok. Budapest.
- Léderer, Ivo: Yugoslavia at the Paris Peace Conference. New Haven-London. 1963. 129–131. old.
- Nicolson, Harold (1933): Peacemaking. 1919. Paris.
- Ormos Mária (1984): Padovától Trianonig. Kossuth Könyvkiadó. Budapest. 36–37. old.
- Süli-Zakar István–Csüllög Gábor (2010): A regionalizmus, a terület- és településfejlesztés történelmi előzményei Magyarországon. In. mű Süli-Zakar István (2010): A terület- és településfejlesztés alapjai. II. Dialóg-Campus. Budapest–Pécs. 37–72. old.
- Szász Zoltán (1993): A románok története. Budapest.
- Tóth József (1997): Régiók a Kárpát-medencében. Id. mű: Pap Norbert–Tóth József szerk. (1997): Európa politikai földrajza. Pécs. JPTE TTK Általános Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszéke és a JPTE TK Kiadói Iroda. University Press.